

УДК 331.215.4

*Микола Стасишен
Оксана Ногова*

ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ДОБРОБУТУ ЛЮДСТВА

Недоліки в оплаті праці негативно впливають на рівень життя людства, стримують науково-технічний прогрес. В статті розглянуті питання про можливість і необхідність вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: оплата праці, життєвий рівень, добробут, розвиток.

Недостатки в оплате труда отрицательно влияют на уровень жизни человечества, сдерживают научно-технический прогресс. В статье подняты вопросы о возможности и необходимости решения этой проблемы.

Ключевые слова: оплата труда, жизненный уровень, благосостояние, развитие.

Failings in payment of labour negatively influence on the standard of living of humanity, restrain scientific and technical progress. In the article the affected questions are about possibility and necessity of decision of this problem.

Keywords: payment of labour, standard of life, welfare, development.

Постановка проблеми. Середній рівень оплати праці в Україні без врахування надзвичайно високих оплат окремих категорій працюючих, а також порівнянно із цінами на товари народного споживання, є досить низьким. Він є низьким і порівнянно з оплатою праці багатьох країн світу. Така ситуація призводить до злидненого матеріального забезпечення громадян України, до неможливості отримати належну освіту, низького рівня медичного обслуговування, до низького пенсійного забезпечення та рівня тривалості життя. Багато громадян нашої держави шукають виходу із становища, що склалося, у нелегальному виїзді на роботу до інших країн. Вони там працюють в ненормальних умовах, але отримують значно більшу оплату праці, ніж у себе на Батьківщині. Проте відомо, що в багатьох країнах світу люди отримують нормальну оплату, за кошти якої вони можуть задовольнити свої життєві потреби, виділяти кошти і на придбання необхідної техніки, житла, навчання дітей, оздоровлення, на організацію дозвілля, відпочинку. Від чого ж цей рівень оплати праці та добробуту залежить, чи можна добитися такого стану справ у нашій країні? Автори поставила перед собою завдання дослідити цю проблему.

Аналіз досліджень і публікацій з пропонованої теми. Лауреат Нобелівської премії Поль Самуельсон [1, с. 95] зазначає, що не потрібно знати економічних законів, щоб зрозуміти, яке значення в житті людини мають доходи. Можна перефразувати вислів «людину оцінюють за її вбранням» і сказати, що «людину оцінюють за її доходами». Іншими словами, якщо ви маєте можливість дізнатися про людину

© Стасишен М. С., Ногова О. В., 2012

лише один факт, то найпоказовішим виявиться інформація про отримувани нею доходи. Тоді ви зможете мати уяву про її політичні переконання, смаки і освіту, про її вік і навіть про тривалість життя і страхових можливостях. До того ж, якщо бюджет сім'ї кожний тиждень, кожний місяць та кожний рік не поповнюється стійким потоком грошей, то такій сім'ї життя остогидне, навіть якщо вона складається із святих. У цьому випадку страждає не лише матеріальне, але й духовне життя, бо не бвистачатиме грошей на те, щоб перетворити існування на справжнє життя, і не лише на освіту, подорожі, підтримання стану здоров'я, відпочинок і на благочинність, але й на їжу, тепло, домівку.

У зв'язку із тим, що 95 відсотків населення світу за доходи мають заробітну плату, то, на нашу думку, краще про значення оплати праці сказати важко.

Проблема заробітної плати була важливою з давніх часів. Так, класик економіки Адам Сміт [2, с. 47] дійшов до висновку, що людина завжди повинна мати можливість існувати своєю [2, с. 47] прийшов до висновку, що людина завжди повинна мати можливість існувати своєю працею, і її заробітна платня мусить щонайменше бути достатньою для її існування. У більшості випадків вона має навіть дещо перевищувати цей рівень; в іншому разі робітник не мав би можливості утримувати сім'ю і раса робітників вимерла б після першого покоління.

Отже, заробітна плата важлива, але важливий і її розмір. З цього приводу П. Самуельсон [3, с.171] зазначав, що в Сполучених Штатах заробітна плата робітників є вищою, ніж у таких самих категорій робітників у Європі, проте в Європі робітники отримують вищу зарплату, ніж в Азії. Зазначений автор здійснив пошук причин різниці в оплаті праці в національних ресурсах та в рівні продуктивності праці. При цьому виявилось, що використання досконаліших технічних методів виробництва частково опирається на вищий рівень знань і прикладних наук, на досконаліше господарське законодавство та звичаї, на кращу організацію виробництва, на кращі методи праці; частково можливості використання досконаліших технічних методів виробництва забезпечується багатством капітальних благ, тобто створених руками людини машин, матеріалів та заводських споруд. Таким чином, П. Самуельсон прийшов до висновку, що немає однозначної відповіді на те, чого в одних країнах заробітна плата висока і високий рівень добробуту її народу, а в інших цього немає. Він аналізує стан національних ресурсів, технологій, капіталу, імміграції, тривалості робочого дня, впливу профспілок.

Висновком П. Самуельсона стосовно рівня заробітної плати стала думка про те, що при рівновазі, яка встановлюється в процесі досконалої конкуренції, за умови, що всі люди і всі види наявних вакансій є однаковими, не повинно бути ніяких різниць в заробітній платі. Він бачить тут можливість визначення адекватного рівня заробітної плати за рахунок попиту і пропозиції праці. Проте він зазначає, що якщо ми відмовляємося від наших зовсім нереальних уявлень про однаковість всіх людей і всіх видів роботи, то ми виявимо, що ринок праці навіть в умовах досконалої конкуренції буде характеризуватися значними відмінностями в розмірі заробітної плати. На нашу думку зазначений автор має рацію щодо неоднаковості людей. Адже дійсно, люди бувають велетнями та маленькими, як ліліпути, люди бувають із величезною фізичною силою та слабкими, немічними. Люди таким же чином відрізняються одне від одного розумовими здібностями, працездатністю, цілеспрямованістю. За цими характеристиками люди відрізняються за продуктивністю праці та життєвими потребами. При цьому види робіт також суттєво різняться. Хіба можна порівняти види робіт сталевара і пастуха, вантажника та швачки, міністра і водія

автомобіля тощо. Тому не може бути мови про рівну оплату праці всіх людей. Інша справа, що суспільство повинно надавати допомогу людям, які її потребують.

Цікавими, на нашу думку, є міркування про рівень оплати праці та добробуту людей у світі американських авторів К. Р. Макконнелла і С.Л. Брю [4, с. 887-910]. Вони зазначають, що подібно до того, як у кожній країні існує значний розрив в доходах між окремими сім'ями, так і величезна економічна нерівність спостерігається серед країн світу. По – перше, виділяються індустріально розвинуті країни, до яких належать Сполучені Штати, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Японія та більшість країн Західної Європи. У кожній з них сформувалася ринкова економіка, заснована на великих ресурсах основних засобів, передових виробничих технологіях, кваліфікованих трудових ресурсах. Валовий національний продукт (ВНП) за 1995 р. тут в розрахунку на душу населення становив 24930 дол. США. По-друге, більшість країн світу, розташованих в Африці, Азії та Латинській Америці, є такими, що розвиваються. Таких країн зазначені автори тоді нарахували 107. З них 58 країн мали середній рівень річного ВНП на душу населення 2390 дол. і 49 країн з низьким доходом, в яких ВНП на душу населення становив 765 дол. Отже, остання група країн мала ВНП на душу населення в 33 рази меншу, ніж перша. Рівень ВНП на душу населення в США в 337 разів вищий, ніж в Мозамбіку – найбіднішій країні світу. В останній групі країн населення в основному заняті сільським господарством. Рівень грамотності в цих країнах низький, безробіття високе, виробничі технології примітивні, продуктивність праці надзвичайно низька.

К. Р. Макконнелл і С.Л. Брю [4, с.887-910] поставили за завдання вивчити перепони, які існують в економічно відсталих країнах на шляху до кращого використання природних і трудових ресурсів, ресурсів основних засобів, технологій. Вони приділили увагу приватному сектору економіки, негативній ролі соціальних, інституціональних та культурних чинників, а також аналізу впливу урядової політики. Зазначені автори констатують, що серед економістів нема єдиної думки щодо ролі держави в забезпеченні економічного росту. Проте, на нашу думку, справедливими є їх висновки про те, що сильна та стійка влада може і повинна встановити в країні законність і порядок, сприяти розвитку інфраструктури, заохотити розвиток економіки, залучати інвестиції. Тільки держава має можливість реально заохотити суспільство до розвитку, спонукати до відмови від релігійного фанатизму і зрозуміти цінність соціальної активності. Отже, найважливішим чинником вирішення всіх проблем економічно відсталих країн є саме урядова політика.

Зазначені дослідники оцінили роль продуктивності праці у рівні заробітної плати [4, с.633-634]. Вони зазначають, що попит на працю, як і на будь-який інший ресурс, залежить від його продуктивності. Загалом, чим вища продуктивність праці, тим вищий попит на працю. А при даній сукупній пропозиції праці чим більший попит, тим вищий рівень реальної заробітної плати. Попит на працю в США вищий, тому що праця там високопродуктивна. І цьому є декілька причин.

Праця робітників в розвинутих країнах використовується в поєднанні з величезною масою основних засобів. Наприклад, останні оцінки свідчать, що сукупні основні засоби у вигляді матеріальних активів (обладнання та будинки), припадають на одного американського робітника приблизно на суму 90 тис. дол.

В порівнянні із величиною сукупної робочої сили розвиток країни пов'язаний із величезними природними ресурсами. Ці ресурси або розташовані на території саме цих країн, чи імпортуються. Сполучені Штати багаті орними землями, основними мінеральними ресурсами та забезпечені достатніми запасами енергії. Американські

робітники мають справу з величезною кількістю високоякісних природних ресурсів, що в більшому ступені проявляється в сільському господарстві: ріст врожайності в цій галузі має справді вражаючий характер.

Технологічний рівень виробництва в розвинутих країнах в цілому дуже високий. У цих країнах робітники в багатьох галузях застосовують не тільки більший обсяг основних засобів, ніж робітники за кордоном, але ці основні засоби пов'язані з досконалішими технологіями, ніж в більшості інших країн світу. Методи праці також постійно удосконалюються завдяки науковим дослідженням і розробкам.

Здоров'я, освіта і підготовка, а також ставлення до праці у робітників розвинутих країн, як правило, значно кращі, ніж у робітників країн, що розвиваються. А це означає, що навіть при однакових кількості і якості природних ресурсів і основних засобів робітники розвинутих країн мають можливість працювати ефективніше, ніж багато їх зарубіжних колег.

Менш відчутними, але важливими чинниками забезпечення високої продуктивності праці американських робітників є: ефективність і гнучкість американської системи управління, діловий, соціальний та політичний клімат, які стимулюють виробництво і продуктивність, величезний розмір внутрішнього ринку, що забезпечує компаніям можливість реалізувати продукцію масового виробництва.

Мета статті – дослідити проблему оплати праці та вплив її на добробут людства, а також запропонувати шляхи вирішення такої проблеми і, в першу чергу, для українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох літературних джерелах сутність заробітної плати полягає у функціях, які вона виконує в процесі суспільного відтворення. Зважаючи на комплексне розуміння сутності заробітної плати, з'ясовується значення притаманних їй функцій. Винятково важлива роль заробітної плати в механізмі функціонування ринкової економіки зумовлена тим, що вона має виконувати багато функцій (серед вчених-економістів немає єдиної думки щодо їх кількості).

Відтворювальна функція полягає у забезпеченні працівників та членів їхніх сімей необхідними життєвими благами для відновлення робочої сили, для відтворення поколінь. В ній реалізується економічний закон зростання потреб. Ця функція тісно пов'язана з особливостями державного регулювання заробітної плати, із встановленням на державному рівні такого її мінімального розміру, який би забезпечував відтворення робочої сили.

Стимулююча функція заробітної плати полягає у встановленні залежності її розміру від кількості й якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи підприємства. Ця залежність повинна бути такою, щоб заохочувати до постійного покращання результатів праці.

Регулююча, або ресурсно – розміщувальна функція заробітної плати полягає в оптимізації розміщення робочої сили за регіонами, галузями економіки, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури. Формування ефективно функціонуючого ринку праці передбачає свободу кожного найманого працівника вільно обирати місце своєї праці, а його прагнення до підвищення життєвого рівня обумовлює професійні переміщення у пошуках такої роботи, яка б максимально задовольняла зростаючі потреби. Іншими словами, в ринкових умовах вища заробітна плата на ефективніших робочих місцях стимулює перехід працівників з неефективних робочих місць. Соціальна функція заробітної плати відображає міру живої праці при розподілі фонду споживання між найманими працівниками і власниками засобів

виробництва. Заробітна плата виступає індивідуальною часткою працівника в новоствореному доході відповідно до його трудового внеску. Соціальне значення цієї функції заробітної плати полягає у забезпеченні соціальної справедливості, по-перше, при розподілі доходу між найманими працівниками і власниками засобів виробництва, і по-друге, при розподілі між найманими працівниками відповідно до результатів їхнього трудового внеску.

Функція формування платоспроможного попиту населення. Її призначення – узгодження платоспроможного попиту, під яким розуміємо форму виявлення потреб, забезпечених грошовими коштами покупців, з одного боку, і виробництва споживчих товарів – з іншого. Оскільки платоспроможний попит формується під впливом двох основних факторів – потреб та доходів населення, то за допомогою заробітної плати в ринкових умовах встановлюються пропорції між товарною пропозицією та попитом. Впродовж багатьох років (навіть десятиріч) заробітна плата в Україні підтримувалася на соціально низькому рівні. Нині для більшості найманих працівників вона перетворилася на невелику (та ще й не гарантовану) соціальну виплату, що дозволяє пережити, перебути важкі часи, але ніяк не досягти добробуту. Штучне стримування заробітної плати призвело до того, що нині витрати на заробітну плату в Україні в розрахунку на одиницю валового національного продукту майже вдвоє нижчі, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою. Низький рівень заробітної плати не сприяє зацікавленості працівників у досягненні високих кінцевих результатів праці. Разом з тим, використовуючи дешеву робочу силу, підприємці не зацікавлені підвищувати продуктивність праці, вкладаючи кошти в оновлення виробничих засобів та розвиток персоналу. Дешева робоча сила зумовлює не лише низький рівень продуктивності праці, але і низьку якість продукції, і в зв'язку з цим її неконкурентоспроможність. Низький рівень заробітної плати є основною причиною небаченого зростання прихованого безробіття і значного падіння платоспроможного попиту населення. Отже, низький рівень заробітної плати є не лише наслідком, а однією з найголовніших причин тривалого перебування економіки України у кризовому стані.

Україна є державою, яка не забезпечує нормальної оплати праці, не турбується про стан добробуту своїх громадян. Реакцією населення країни на це став масовий виїзд на заробітки за кордон. Експерти оцінюють масовість виїзду в 6 млн осіб. Звичайно за кордоном громадяни України живуть в незадовільних умовах, проте їх влаштовує рівень оплати праці. Вони мають можливість за кордоном щороку заробляти мільярди доларів і присилати їх в Україну своїм рідним. Але ці люди могли б працювати в Україні, бути разом із своєю родиною та сприяти розвитку економіки своєї Батьківщини. Рівень оплати праці не дозволяє їм так вчинити.

Рівень заробітної плати науковців України в 20-30 разів нижчий проти її європейського рівня. Тому за останні 20 років кількість вчених в нашій державі зменшилася втричі. Це є прямым впливом оплати праці на розвиток науки.

У світі трудовий люд на недоліки в оплаті праці реагує сміливіше та відвертіше, ніж в Україні. Так, журнал «Кореспондент» [5, с. 7] повідомляє, що маніфестації громадян, незадоволених своїм соціальним та економічним станом, охопили всю планету. Започаткований в Нью-Йорку 17 вересня 2011 р. рух «Захопи Уолл-Стріт» підтримали сотні тисяч жителів 82 країн світу. Озброєні гаслом «Нас 99%» демонстранти вимагають перерозподілу матеріальних благ земної кулі, зосереджених в руках 1% багатіїв.

Згідно з даними опитування, здійсненого центром Gallup і видавництвом USA Today, 60 % американців підтримують цей рух як борців з несправедливістю. На вулицях Нью-Йорку протестуючі організували американський аналог українського Майдану. Наметове містечко недалеко від будинку Нью-Йоркської фондової біржі росло як на дріжджах, а його мешканці отримували сотні посилок з теплим одягом та ковдрами.

Акції протестів викликали хвилювання і в інших містах США. При цьому правоохоронці, розганяючи найактивніших порушників «громадського порядку», використовували гумові дубинки та сльозоточивий газ.

Підігріті заокеанськими настроями, 15-16 жовтня демонстрації спалахували і в Старому Світі. У Мадриді біля 2 тис. обурених іспанців вимагали економічної та соціальної справедливості. В Німеччині і Франції також вирости наметові містечка. Британці оточили будівлю Лондонської фондової біржі. Португальські профспілки закликали співгромадян до національного страйку. А римляни влаштували на вулицях італійської столиці небачені погроми: пограбовані магазини, спалені автомобілі, розвалена інфраструктура – збитки, завдані Риму, оцінюються в 2 млн євро, 130 осіб отримали поранення.

Японці привернули увагу властей до своїх труднощів грюкотом в барабани недалеко від палацу імператора в Токіо. Австралійці об'єдналися під гаслом «Захопи Сідней» і вимагали перенаправити на благо простих платників податків кошти, що виділяються державою для підтримки банків.

Таким чином, у всьому світі людство не погоджується із станом розподілу матеріальних і культурних благ та рівнем добробуту і добивається від влади їх покращення. Безперечно і українці мають право змінити свої підходи до рівня оплати праці, до стану добробуту.

Але не лише трудовий люд приділяє увагу соціальним питанням, в тому числі оплаті праці. Сучасний суспільно-економічний лад більшості розвинених і успішних країн асоціюється з соціальною орієнтованістю, яка розглядається ними як показник і запорука економічної могутності, хоча національні форми прояву такої орієнтованості відрізняються залежно від того, якою є загальна, комунітарна мета розвитку суспільства, чиї інтереси вона відображає, які склалися умови для її досягнення, яке місце посідає країна у глобальному просторі тощо.

Комуністи штовхають народ до думки, що при їхній владі людям жилося краще, ніж в незалежній Україні, бо тоді було безплатним навчання, лікування, а також давали квартири. Але вони замовчують той факт, що в країнах розвинутої ринкової економіки не було безплатних освіти, лікування, квартир, проте люди жили там в десятки разів багатше, заможніше, щасливіше завдяки рівню оплати праці. Так, у США питома вага заробітної плати в собівартості продукції (робіт, послуг) досягає 50%. Тому там, працююча людина за рахунок місячної заробітної плати може придбати два автомобілі, а коли їй потрібно навчати дітей чи лікувати батьків, то вона може це зробити за рахунок тих же коштів. Тобто, там нема потреби мати надію на безплатні подачки. В Радянському Союзі питома вага заробітної плати в собівартості продукції (робіт, послуг) становила 6%. Зекономлені кошти держава спрямовувала на задоволення потреб військово-промислового комплексу, готуючись до воєн, до світового панування. А людям виплачували мізерні заробітні плати, яких ледь вистачало на життєві потреби до наступної зарплати. Звичайно про якісь розкоші з такими рівнями оплати праці, не могло бути мови і вижити сім'ї могли лише при отих «безоплатностях».

Проте в незалежній Україні заробітна плата є також надзвичайно низькою у порівнянні із зарплатою в інших країнах Європи. Такий рівень оплати за інерцією перейшов до України із Радянського Союзу. Причина цього також в тому, що у собівартості продукції зарплата становить мізерну частку (7%), а більшість її фактично йде у вигляді прямого прибутку олігархів [6]. Тривалий період часу комуністи в Україні співпрацюють із провладними олігархами і сприяють, щоб вони отримували надприбутки.

В цьому разі слушно навести слова Ю. М. Бажала – доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри економічної теорії Національного університету «Києво-Могилянська академія» – про співвідношення темпів зростання продуктивності праці і темпів зростання середньої зарплати [10]. Він зазначає, що переважна більшість громадян швидше за все переконана (і це є результатом неокласичної економічної освіти), що без збільшення продуктивності праці неможливо підняти середню заробітну плату в країні. Цю максиму постійно нагадують всім урядам України і вони, своєю чергою, це «роз'яснюють» громадянам. Як результат, враховуючи, що в макроекономічному вимірі продуктивність праці в країні майже не зростає, збільшення зарплат стримується, й на сьогодні рівень оплати праці в Україні є найнижчим в Європі.

Ніби все тут є зрозумілим. Але саме Шумпетер 100 років тому довів, що економіка, яка орієнтується на відтворення й розвиток традиційної структури виробництва (тип розвитку «статика») не може суттєво збільшувати своє багатство й суспільний добробут, бо розвиток традиційних конкурентних ринків з часом обмежує створення нової доданої вартості в масштабах країни. Мікроекономічна неокласична теорія також підтверджує висновок щодо ринків окремих продуктів – граничний прибуток на таких ринках повинен прямувати до нульової позначки. Аналіз Шумпетера свідчить, що зростання національної (валової) доданої вартості може забезпечити тільки інноваційний розвиток, що власне й зумовлює тип розвитку економіки, що його Шумпетер назвав «динаміка». Такий підхід пояснює «пастку», у якій опинилася економіка України у колізії «продуктивність праці – зарплата». В макроекономічному вимірі показник продуктивності може динамічно зростати передусім завдяки створенню нових вартостей, новою інноваційною продукцією. Просте збільшення обсягів випуску традиційних виробництв, хай і в режимі зростання продуктивності праці, не дає потужного ресурсу для динамічного розвитку. Економічна історія й сучасність дають багато переконливих прикладів слушності таких висновків, які Шумпетер зробив ще 100 років тому, але які є актуальними й сьогодні.

То ж коли орієнтуватися на співвідношення «продуктивність праці – заробітна плата» при сьогоднішніх 7% питомої ваги зарплати у собівартості продукції і послуг, зростання зарплати не дочекаємося. Адже це зростання рівню заробітної плати стримувалося штучно і цілеспрямовано протягом десятиліть. Відповідно в сучасних умовах з урахуванням зазначеного, не справедливо вимагати від народу лише подальшого зростання продуктивності праці для зростання заробітної плати.

Наведена вище інформація із оплати праці та рівня добробуту людей в США може бути підтверджена і таким. За даними літературних джерел [7] сфера праці – важлива та багатопланова царина економічного життя США. Вона охоплює як ринок робочої сили, так і безпосереднє використання трудових ресурсів в суспільному виробництві. На ринку праці оцінюється вартість робочої сили, визначаються умови найму, в тому числі величина заробітної плати, умови праці, можливість отримання освіти, професійного росту, гарантії зайнятості тощо. Ринок праці відо-

бражає основні тенденції в динаміці зайнятості, її основних складових (галузева, професійно-кваліфікаційна, демографічна), тобто в суспільному розподілі праці, а також мобільність американської робочої сили, масштаби і динаміку безробіття. Саме тому проблеми зайнятості і безробіття, розвиток людських ресурсів і трудових відносин є одним із пріоритетів соціально-економічної політики американської держави.

Звичайно, стан сфери праці і зайнятості визначається не лише політикою держави, але й багатьма іншими чинниками, в тому числі економічною кон'юнктурою, науково-технічним прогресом, демографічними і міграційними процесами, ступенем залучення країни у світове господарство.

До початку XXI століття в США сформувалася надзвичайно мобільна і добре підготовлена робоча сила, яка практично з будь-якого показника знаходилася на рівні світових стандартів та вище. В цей період в країні було відзначено найнижчий рівень безробіття. Рівень продуктивності праці в США – найвищий в світі.

В галузевій структурі американської робочої сили тривають і посилюються прогресивні зрушення, які виражаються, по-перше, в її подальшій урбанізації, по-друге, в найглобальнішій структурній зміні – із галузей матеріального виробництва до сфери виробництва нематеріальних форм багатства і послуг, та, по-третє, у внутрішніх змінах в структурі зайнятості обох сфер економіки на користь швидко зростаючих наукомістких галузей.

Так, сільськогосподарська робоча сила, яка в кінці 1990-х років становила менше 3% сукупної робочої сили, продовжує скорочуватися. Зайнятість в матеріальному виробництві (промисловість, будівництво, сільське господарство) в абсолютному значенні мало збільшується – лише за рахунок росту зайнятості в будівництві. При цьому зайнятість в промисловості залишається практично незмінною та такою, якою вона була протягом останніх 30 років. Разом з тим частка зайнятості в матеріальному виробництві в сукупній зайнятості скоротилася за останні 30 років майже вдвоє, що пов'язане із зростанням чисельності працюючих в сфері послуг. У 2001 р. і зайнятість у сфері послуг досягла 107 млн осіб, що складало біля 80% несільськогосподарської робочої сили. Зростання зайнятості у сфері послуг в США зростає. У жодній країні світу зайнятість не розподілена з такою перевагою на користь сфери послуг. Це свідчить головним чином про загальний високий рівень продуктивності праці в економіці, особливо в обробній промисловості та про принципово нове значення сфери послуг в соціально-економічному розвитку країни.

У США спостерігаються досить значні зміни в професійно-кваліфікаційній структурі робочої сили. На початок 2002 р. частка зайнятих переважно розумовою працею досягла майже 60%. Частка осіб переважно фізичної праці, до яких належать робітники всіх рівнів кваліфікації та так званих працівників обслуговування (кухарі, офіціанти, медичний обслуговуючий персонал, варта, прислуга тощо) поступово, але неухильно скорочується.

Згідно з прийнятою в США класифікацією до працівників розумової праці належать фахівців з вищою освітою, адміністраторів і керуючих, адміністративно-допоміжний персонал, працівників торгівлі. За прогнозами особливо високі темпи росту зайнятості очікуються серед фахівців з використання інформаційних баз даних, комп'ютерних інженерів, системних аналітиків. Серед професій, чисельність яких найшвидше зростає, виділяються фахи, що вимагають вищої освіти. Прогнозується, що ріст зайнятості цієї категорії працівників буде вдвоє випереджати середні показники з усіх професій.

Зазначена ситуація привела до того, що в США відбулися вражаючі зміни в освітньому рівні робочої сили. На початок 2002 р. біля 84% всього дорослого населення США віком 25 років і старше мало закінчену середню освіту, а біля 26% – закінчену вищу освіту. За агрегованими показниками освітнього рівня американська робоча сила є однією з найпідготовленіших в світі.

Для порівняння варто звернути увагу на те, що антиукраїнські сили з жахом спостерігають за темпами зростання в Україні чисельності фахівців із вищою освітою. Вони хотіли б, щоб в Україні переважали люди фізичної праці, і для досягнення цього докладають значних зусиль.

Заслужує на увагу факт державного регулювання ринку праці США. Таке регулювання здійснюється за такими основними напрямками:

- програми стимулювання росту зайнятості та збільшення кількості робочих місць;
- програми, спрямовані на підготовку та перепідготовку робочої сили;
- програми сприяння найму робочої сили;
- програми соціального страхування безробіття, тобто уряд виділяє значні кошти на допомогу безробітним.

Зазначені програми не охоплюють всіх заходів впливу держави на ринок праці. Поряд з ними існує комплекс заходів непрямого регулювання ринку робочої сили: податкова, грошово-кредитна та амортизаційна політика уряду. Крім того, значний вплив на ринок праці мають нормативно-правові акти в сфері соціального забезпечення, трудових відносин, громадянських прав тощо. Держава на законодавчому рівні сприяє подоланню негативних наслідків глобалізації, пов'язаних насамперед із звільненням працюючих внаслідок росту імпорту чи переведення підприємств за кордон.

Наведена інформація із досвіду організації праці та її оплати в США, попередження безробіття, свідчить наскільки це складний процес і з іншого боку про те, що якщо домагатися відповідних показників і результатів від цього процесу, то їх реально можна досягти.

Для України також важливим є досвід країн – членів Європейського Союзу з проблем оплати праці та росту продуктивності праці. Автори підручника «Економіка Європейського Союзу» [8, с. 150] наголошують на тому, що європейська інтеграція має не лише економічний і політичний вимір, але й соціальний. І вони всі три тісно пов'язані. Будь-які економічні і політичні перетворення зачіпають насамперед життя звичайних людей, матеріальні інтереси і соціальні права громадян країн, що об'єднуються. Реакція людей на нововведення, їх поведінка багато в чому визначають успіх чи невдачу економічних і політичних реформ. Тому запорукою успіху і просування на шляху інтеграції є соціальна орієнтація всіх економічних та соціальних заходів. Сприятлива стабільна соціальна ситуація і соціальна підтримка ідеї Євросоюзу є непохитною умовою його формування.

Разом з тим сприятливі та постійно покращувані соціальні умови не виникають стихійно, а вимагають цілеспрямованих зусиль як з боку працівників і працедавців, так і з боку національних та наднаціональних органів влади. Сьогодні країни-члени висувують завдання вироблення і впровадження єдиної соціальної політики в рамках Євросоюзу. Отже, соціальна інтеграція, покращення соціального клімату і підвищення рівня життя населення об'єктивно стає визначальною метою інтеграційного процесу.

Значним досягненням Євросоюзу на шляху соціальної інтеграції стало прийняття в 1989 р. Соціальної хартії, якою закладено фундамент для реалізації Програми

соціальних дій. Проте в царині соціальних проблем є ще немало проблем і основою їх вирішення залишається національна політика країн-членів Євросоюзу.

В цьому сенсі заслуговує на увагу Федеративна Республіка Німеччина, яка за економічною потужністю є четвертою країною в світі після США, КНР і Японії. За загальним обсягом ВВП, величиною промислового виробництва та з середнього показника ВВП Німеччина входить в першу десятку країн світу. Вона утримує друге місце в світі за обсягами експорту після США, хоча її економічний потенціал втричі менший. В Європейському Союзі вона є безумовним лідером за усіма показниками.

ФРН не має значних запасів корисних копалин та особливих сприятливих умов для сільськогосподарського виробництва, проте зуміла добитися національного економічного успіху завдяки використанню таких чинників економічного росту, як досягнення науково-технічного прогресу, висока якість «людського капіталу», активну участь у світових господарських зв'язках, розумна внутрішня економічна політика. Економічною системою сучасної Німеччини є соціальне ринкове господарство. Для Німеччини у всі часи її розвитку була характерна велика роль держави в економіці. Модель соціального ринкового господарства являє собою компроміс між економічним ростом та рівномірним розподілом багатства. У центр системи поставлена підприємницька діяльність держави, що забезпечує досить рівний розподіл соціальних благ всім членам суспільства. Іншою особливістю макроекономічного шляху розвитку Німеччини є так званий «рейнський капітал», що характеризується значною роллю банків в економіці країни. Банки в Німеччині є крупними акціонерними промисловими компаніями і компаніями сфери послуг, а тому вони не випадково активно втручаються в процес прийняття бізнес-рішень.

Для Німеччини характерна виражена соціальна спрямованість державної економічної політики, активність держави в сфері освіти, охорони навколишнього середовища, медичному обслуговуванні, житловому будівництві, соціальному забезпеченні. Все це сприяє зростанню ролі сфери послуг в національному господарстві, де зайнято біля 53% населення.

Світова спільнота економістів знає, що у становленні економіки Німеччини в період після створення ФРН надзвичайну роль зіграв Людвіг Ерхард. Саме ним було запропоновано економічну модель держави у вигляді ринку, заснованому на конкуренції і децентралізації прийняття економічних рішень [9, с.10]. Це йому належить ідея про те, що в трьох сферах вільна гра ринкових сил була доповнена соціальним регулюванням:

на ринку праці – шляхом створення системи тарифної автономії, запровадження допомоги з безробіття та соціальних допомог;

при забезпеченні старості – шляхом створення гарантованої державою пенсійної системи;

в охороні здоров'я – шляхом створення системи медичного страхування, витрати якої повинні покриватися внесками її учасників через мережу лікарняних кас.

Заходи Німеччини із вирішення проблем добробуту працюючих призвели до значного зростання заробітної плати і за цим показником вона посідає провідне місце серед розвинених країн світу, про що свідчать такі дані [4, с.634]:

Автори поданої тут інформації [4, с. 634] зазначають, що ціни на товари та послуги в різних країнах дуже відрізняються, і переведення іноземної валюти в долари не повністю відображають ці розбіжності. Що стосується Німеччини, то лише відхилення від настанов Людвіга Ерхарда щодо того, що і в соціальних сферах пови-

нен діяти принцип особистої відповідальності, дещо спотворили його струнку економічну систему. А в цілому досвід країн ЄС і зокрема Федеративної Республіки Німеччини також підтверджують те, що для забезпечення зростання добробуту людей важливий всебічний розвиток економіки держави та зосередження уваги на соціальній складовій.

Таблиця 1. Погодинна оплата виробничих робітників в деяких країнах за 1995 р. (в доларах)

Країни	Рівень погодинної зарплати (дол.)	У відсотках до рівня Німеччини
Німеччина	32	100
Швейцарія	29	90,7
Швеція	25	78,2
Данія	24	75
Японія	21	65,7
Франція	18	56,3
Італія	16	50
США	16	50

(Джерело: U.S. Bureau of Labor Statistics, 1997)

Висновок. Наші дослідження дають підставу вважати, що рівень оплати праці – це не лише добробут окремої сім'ї. Рівень оплати праці – це також економічна могутність держави, це шляхи вирішення науково-технічного прогресу, вирішення всіх насущних проблем людства.

Українці, як працелюбна та працездатна нація, заслуговують на швидке та повноцінне вирішення проблем оплати праці та зростання добробуту, кардинальну зміну умов свого життя.

Низький рівень оплати праці та добробуту народу будь-якої країни свідчить про відставання цієї країни в економічному, соціальному, технічному, оборонному, культурному та інших відношеннях. Тому урядам цих країн можна зразу виставляти претензії щодо їх загальних недоліків в економіці країни.

Для забезпечення зростання рівня оплати праці в країні необхідно забезпечити умови для зростання продуктивності праці. Насамперед необхідно встановити демократичний лад, поставити на службу народу, його добробуту всю діяльність країни. У країні повинен бути забезпечений всебічний розвиток економіки. Для цього необхідно забезпечити високий рівень освіти і культури населення, кваліфікації працівників. Виробництво повинно бути забезпечене високо розвиненими ресурсами основних засобів та передовими виробничими технологіями.

Зазначені процеси залежать від керівництва країни, а склад керівництва залежить від народу. Отже, народ повинен впливати на вибори уряду, проявляти активність в удосконаленні організації виробництва, проявляти активну життєву позицію. Народ України повинен бути готовим забезпечити нейтралізацію внутрішніх антиукраїнських сил, міцну обороноздатність держави, стати на захист її цілості та незалежності, визначитися із блоком країн, які можуть сприяти його захисту від посягань на незалежність. Для України є цінними та важливими такі загальнолюдські ідеали, які закладені в соціальній політиці Європейського Союзу і які стали

визначальною метою його інтеграційного процесу. Наведена інформація підтверджує те, що найближчим шляхом для вирішення проблем оплати праці та зростання добробуту українського народу є прямування України до Євросоюзу, вивчення досвіду країн, які ввійшли до його складу та досягли значних успіхів у розвитку економіки і зростанні добробуту народу, а також вивчення та запровадження досвіду країн з розвинутою ринковою економікою. Отже, наш шлях тільки в Європу, бо треба йти до багатих, щоб стати багатшими, а не йти до бідних, щоб бути біднішими – радить духовний наставник України Патріарх Філарет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самуельсон П. Економіка. Том 1.– М.: МГП ВНИИСИ, 1992. – 334 с.
2. Сміт Адам. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. – К.: Port-Royal, 2001. – 594 с.
3. Самуельсон П. Економіка. Том 2. – М.: МГП ВНИИСИ, 1992. – 416 с.
4. Макконнелл К. Р., С. Л. Брю. Економікс: принципи, проблеми и политика. /Перевод 14 англійського издания. – М.: ИНФРА.М, 2005. – 972 с.
5. Дунанд Еммануель. Пеший конному не товарищ // Кореспондент.– № 41. – 21 октябрю 2011.
6. Колодій І. Як позбутися негативних явищ у розвитку української державності. //Інформаційний бюлетень № 27 (963) від 20.09.2012, – с. 3.
7. Економіка США: Учебник для вузов /Под ред. В. Б. Супяна. – СПб.: Питер, 2003. – 651 с.
8. Економіка Европейского союза: Учебник / Г. Ю Гагарина, В. В. Громько, З. М. Окрут, О. В. Сагинова. – М.: Економіст, 2003. – 399 с.
9. Зарицкий Б. Е. Економіка Германии: путь по лестнице, ведущей вниз. /Научное издание – М.: Юристъ, 2003. – 304 с.
10. Бажал Ю. М Передмова до українського перекладу./ Йозеф А. Шумпетер «Теорія економічного розвитку». – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.